Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим министрлиги	Ош Мамлекеттик университети	Кыргыз өкмөтүнө караштуу дин иштери боюнча агенттиги
Kırgız Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı	Oş Devlet Üniversitesi	Kırgız Hükümeti Din Komisyonu

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ УЧУРУНДА КЫРГЫЗСТАНДА АДЕПТҮҮЛҮК ЖАНА ТЕОЛОГИЯЛЫК БИЛИМ БЕРҮҮ МАСЕЛЕЛЕРИ ЭЛАРАЛЫК СИМПОЗИУМУ

ULUSLARARASI GLOBALLEŞME SÜRECİNDE KIRGIZİSTAN'DA DİN BİLİMLERİ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİMİNİN MESELELERİ SEMPOZYUMU

МЕЖДУНАРОДНЫЙ СИМПОЗИУМ НА ТЕМУ: ПРОБЛЕМЫ НРАВСТВЕННОСТИ И ТЕОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КЫРГЫЗСТАНЕ В УСЛОВИЯХ ПРОЦЕССА ГЛОБАЛИЗАЦИИ

21-22 МАЙ 2007 БИШКЕК

21 - 22 Mayıs 2007 BİŞKEK

УДК 21
ББК 86.3
Г 54

Г 54 Глобализация учурунда Кыргызстанда адептүүлүк жана теологиялык билим берүү маселелери эларалык симпозиуму
-Б.: 2008. -508 б.- текст: кыргызча, орусча, түркчө.

ISBN 978-9967-03-444-0

Бул китеп 21-22- май 2007 - жылы Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим министрлиги, Кыргыз Өкмөтүнө караштуу дин иштери боюнча мамлекеттик агенттиги жана Ош Мамлекеттик университети тарабынан уюштурулган «Глобализация учурунда Кыргызстанда адептүүлүк жана теологиялык билим берүү маселелери» аттуу эл аралык симпозиумга катышкан жергиликтүү жана чет элдик илимпоздордун окуган докладынын жыйнагы.

Г 0403000000-08

ISBN 978-9967-03-444-0

УДК 21
ББК 86.3

© Ош Мамлекеттик университети 2008

Bashak LTD
Дареги: Бишкек шаары, Шабдан Баатыр көчөсү, 4.Б, 5-этаж
Тел: (312) 533312, 531125
Факс: (312) 530808

Компьютердик калыпка салган жана мукабасы: Руслан Аруунов

KIRGIZİSTAN'DA TEOLOJİ FAKÜLTELERİNİN ORTAK HİZMET PROJELERİ

Ömer ÇELİK*[1]

I. GİRİŞ

Bir zamanlar Sünnî- Hanefî dini anlayışın temsilciliğini yapmış, ilim ve irfan merkezi olarak tanınmış, bu anlayışın dev şahsiyetlerini ve eserlerini ortaya çıkarmış olan bu bölge, uzun yıllar SSCB yönetimi altında bulunmasıyla, sahip olduğu dini değerlerden uzaklaşmak mecburiyetinde kalmıştır. Zira SSCB, XVIII. Yüzyılın ortalarında bu ülkeleri işgal etmeye başlamış, özellikle de XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu bölgelere Rus nüfusu yerleştirme ve Hıristiyanlaştırma faaliyetlerine girişmiştir. 1917 devriminden sonra ise tamamen dinsizlik politikası izleyerek, bütünüyle din eğitimini ve dini kurumları yasaklamıştır. SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarına kavuşan bölge halkları, dini kimlik açısından büyük problemlerle baş başa kalmışlardır. İlk anda tarihî genlerinde taşıdıkları İslâmî birikimlerle dine yoğun ilgi gösteren halk, din adamı, din eğitimi veren kurumlar ve dini literatür yetersizliği gibi sebeplerle sağlam bir dini anlayışa sahip olma bakımından büyük engellerle karşılaşmıştır. Ayrıca bu bölgelerde ister İslâmî kaynaklı olsun, ister başka din kaynaklı olsun çeşitli dini grupların serbestçe faaliyet gösterecekleri müsait zeminler teşekkül etmiştir. Öğrenebildiğimiz ve tanık olabildiğimiz kadarıyla yüzlerce dini menşe'li grup bu topraklarda faaliyet göstermektedir. Devlet yetkilileri demokrasi ve özgürlük adına her türlü dini akımın çalışmalarına izin vermektedirler. Fakat ülkede bu girişimin oluşturacağı kaos ortamının, halkın dini anlayışı üzerinde oluşturacağı menfi durum pek nazar-ı dikkate alınmamaktadır.

Kırgızistan'da din eğitimi ağırlıklı kendi içinde özerk bir kurum olan Müftiyât'a bağlı üniversite, enstitü, medrese ve camilerde yürütülmektedir. Burada verilen din eğitiminin pek çok açıdan bir kısım problemler taşıdığı görülmektedir:

Bu kurumların fizikî yapılanmaları, müfredat programları ve talebeye sundukları imkanları yetersizdir. Mevcut öğrenci potansiyelinin eğitim seviyesi düşük kesimlerden gelmesi, buralardan mezun olup halkın arasına katılanlara halkın fazla itibar etmemesi, hatta onları dışlaması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Dikkatten uzak tutulmaması gereken husus, var olan dini kurum ve din adamlarının insanların beklenti ve ihtiyaçlarına cevap verememesidir. Uzun süredir kendini yenileyemeyen ve klasik zihniyet üzere şekillenen dini kurumlar, bilimsel ve teknolojik yönden açılım sağlayamamakta, dünya ile entegrasyon arayışları içerisinde bulunan kesimlerin dini problemlerine çözüm üretememektedirler. Bu nedenle bölgede yaşayanlar, ya dine ve din adamlarına olan güvenlerini yitirmekte, ya da dış kaynaklı dini akımların etkisinde kalmaktadırlar.

Dini bakımdan çeşitli gurupların propagandaları arasına sıkışmış bulunan halk, İslam adına mevcut bulunan dini kurumlara ve oralarda görev yapan kişilere müspet

* Doç. Dr., M.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

bakmamaktadır. İçtimai hayatta herhangi bir işi yapmaya kabiliyetli olmayan kimselerin buraları doldurduğu kanaatini taşımaktadır. Hatta buralardaki insanlar, hiçbir maddi geliri olmayan, tamamen toplumun sırtına yük olan, dini de maddi çıkarları için kullanan kimseler görüntüsü vermektedir. Böyle bir anlayış, halkın bu kurumlara yakınlaşmasını ve dini aydınlanma alanında onlardan istifade etmesini engellemektedir. Dolayısıyla bu kurumların resmiyetlerinin sağlanması, devlet eliyle modernize edilip daha sağlıklı hale getirilmesi ve itibarlarının yükseltilmesi gerekmektedir.

Mevcut dini kurumlarda okuyan talebelerin sosyo-kültürel ve ekonomik durumları oldukça zayıftır. Toplumun aydın kesimi, idari kadrolarda ve bürokraside görev alanları ve zengin olanları, çocuklarını daha ziyade geleceği maddi bakımdan parlak olan özel kolej ve üniversitelerde okutmaktadırlar. Dini kurumlara bu alanlardan fazla talebe gelmemektedir. Bilakis mevcut talebeler, toplumun maddi gelir ve eğitim seviyesi düşük olan alt kesimlerindendir. Bunlar içinde, toplumun bütününü kucaklayacak, onların din alanındaki problemlerini çözecek yüksek seviyede din adamları yetiştirmek oldukça büyük gayretleri gerektiren bir problem olarak karşımızda durmaktadır.

Bu kurumlardan mezun olanları devlet hiçbir şekilde nazar-ı dikkate almamaktadır. Dolayısıyla buralarda okuyan öğrencilere sorulan ilk soru, "Bu okulu bitirdiğin zaman ne yapacaksın? Hangi işle meşgul olacaksın?" şeklindedir. Bu soruların cevabı henüz verilebilmiş değildir. Dolayısıyla dini kurumlar ve oralarda okuyan talebeler üzerinde çok farklı sosyal baskılar söz konusudur. Bu problemi aşmak da bu kurumların en mühim vazifelerinden biridir. Devletin bu konuda da yardımcı olması kaçınılmaz gözükmektedir.

Halkı bilgilendirmek için yayınlanan kitap, dergi, CD, kaset vb. çalışmaların yetersizliği de bir vakıadır. Bu sahada çalışmalar henüz başlama safhasındadır. Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın Kırgızca'ya çevirip tabettiği ve dağıttığı kitaplar, bu alandaki boşluğu belli oranda doldurmaya çalışmaktadır. Fakat bu da kifâyetsizdir. Özellikle İlâhiyat Fakülteleri'nin öğretim elemanları ve öğrencilerinin, toplumun ihtiyacı olan kitapların telifine hız vermeleri beklenmektedir. Kanaatimize göre, tercüme eserlerden ziyade Kırgız dilinde özgün eserlerin hazırlanması halk üzerinde daha etkili olacaktır.

Yeterli dini bilgi olmadığı için halkın dini anlayışı üzerinde hurafelerin son derece etkili olduğu müşahede edilmektedir. Düğünlerde, cenaze merasimlerinde, ölüm yılı kutlamalarında bilinçli dini davranışlar yerine hurafelerin hüküm sürdüğü görülmektedir. Bu tarz yanlış dini anlayışlarla da uygun bir üslupla mücadele edilmesi ve yerlerine doğru İslâmi kuralların ikame edilmeye çalışılması gerekmektedir.

Radikal dini grupların yol açtığı problemler de, halkın doğru bir dini anlayışa sahip olmasını engellemektedir. Bu gruplar, insanların dine yönelmelerine ve devlet yetkililerinin İslam'a sıcak bakmalarına en büyük darbeyi vurmaktadır.

Bu bölgelerde, SSCB sonrası dini boşluktan yararlanmak isteyen pek çok misyoner gruplar bulunmaktadır. Çeşitli ülke ve sermaye çevrelerince desteklenen bu misyonerler, bölge insanının zaaflarında yararlanmaktadırlar. Özellikle maddi imkansızlıklar içinde bulunan insanları ve gençleri para yardımı yapmak suretiyle aldatmakta ve kendi saflarına çekmeye çalışmaktadırlar. Bu misyoner grupların sayıları yüzlerle ifade edilmektedir. Bu tür başka din kaynaklı çalışmalar da İslami din eğitim ve öğretim faaliyetlerini şüphesiz olumsuz yönde etkilemektedir.

Mevcut din kurumlarının, din hizmetini üstlenen kişilerin ve ülkedeki genel dini hayatın durumu böyle olunca halkın din eğitimi açısından ne kadar büyük problemlerle karşı karşıya bulunduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan insanların, özellikle Orta Asya halklarının sağlam dini bilgi ve eğitime duydukları ihtiyaç gittikçe artmaktadır. Bir takım ruhi ihtiyaçlar ve çalkantılar içinde kıvranan halk, gerçek dini anlayışa ulaşabilmek gayretiyle derin bir arayış içine girmiştir. Çeşitli inanç grupları, bu arayışa cevap verebilmek için maddi ve manevi imkanlarını seferber etmektedirler. Bu bağlamda İslam'ı doğru bir şekilde öğretecek olan kişi ve kurumlara da büyük bir sorumluluk düşmektedir.

II. KIRGIZİSTANDA BULUNAN İLAHİYAT FAKÜLTELERİ VE BUNLARIN ORTAK HİZMET PROJELERİ

Kırgızistan'da şu an iki ilahiyat fakültesi bulunmaktadır. Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Oş Devlet Üniversitesi Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Fakültesi. Her iki ilahiyat fakültesi de özellikle din bilimleri sahasında Türkiye'deki ilahiyat programlarını esas alarak din eğitim ve öğretim hizmetlerini sürdürmektedirler.

Eğitim:

Kırgızistan'daki mevcut yüksek öğretim standartlarına baktığımızda İlahiyat fakültelerindeki eğitim seviyesinin iyi ve başarılı olduğu söylenebilir. Burada dini bilgilenmenin yanı sıra din eğitimi de yapılmaktadır. Bu fakültelerdeki dini eğitim, sosyal ahlakı geliştirecek, dini farklılıkların aykırılığa dönüştürülmeden çoğulcu bir şekilde verilmesini temin ederek, toplumsal değişim ve dönüşüme katkıda bulunacak şekilde verilmektedir. Bundan sonra da aynı çizgi takip edilmelidir. İlahiyatların bu şekildeki eğitim anlayışını kamuoyuna yeterince yansıtması büyük önem arzetmektedir. Sovyet döneminden kalma bürokrasi, üniversite ve halk nazarındaki güven bunalımını aşmak için ilahiyat misyonunun iyi anlatılması gerekmektedir. Dinin sıhhatli kaynaklardan verilmesini ancak ilahiyat fakültelerinin temin edeceği hususu vurgulanmalıdır.

Müfredat Programı:

Her iki fakülte de birbirine yakın müfredat programları uygulamaktadır. Tecrübelerimizden hareketle ciddi bir ilahiyat (teoloji) müfredat programının hazırlanmasına zaruri ihtiyaç vardır. Araşan İlahiyat Fakültesi'nin üç yıldır bu yönde bir çalışma sürdürdüğünü biliyoruz. Hazırlanacak müfredat programının bölgenin her

açıdan şartlarına uygun, başarılı ve uygulanabilir olması için üzerinde dikkatle durulması ve titiz bir çalışma sürdürülmesi gerekmektedir. İlahiyat fakültelerinin ortak hareket edecekleri ve birlikte çalışacakları alanların başında bu mühim mes'ele yer almaktadır.

Öğrenci Alımı:

Mevcut fakültelere, ilahiyat eğitimi almaya hazır öğrenci bulmak en büyük problemlerden biridir. Çünkü bunu gerçekleştirebilmek için lazım gelen ara eğitim-öğretim kurumları bulunmamaktadır. Her yıl alınan 60 öğrencinin yarıdan fazlası okuldan ayrılmakta ve bunlardan ortalama 20–24 arası mezun olabilmektedir. Bu sebeple öğrenci alımında alt yapının güçlendirilmesi çerçevesinde atılması gereken önemli adımlar vardır. Bunun için:

- Türkiye'deki İmam-Hatip Liseleri, Türkmenistan ve Azerbaycan'daki İlahiyat Liseleri ve Bulgaristan'daki İmam-Hatip Lisesi uygulamalarına bakılarak benzer bir yapının Kırgızistan'da da oluşturulmasına çalışılmalıdır.

- Müftiyata bağlı olarak eğitim veren medreselere 10. ve 11. sınıf lise öğrencilerinin devamını temin ederek, diplomayı aldıktan sonra bu öğrencilerin ilahiyata yönlendirilmeleri sağlanmalıdır.

- Türk liseleri ve pansiyonlarının ilahiyat eğitimine psikolojik altyapı oluşturmada katkıları sağlanabilir.

Öğretim Üyeleri:

Mevcut ilahiyat fakültelerinde hem Türkiye'den gelen öğretim üyeleri hem de yerli öğretim elemanları görev yapmaktadır. Özellikle Oş İlahiyat Fakültesi'nden mezun olup T.C. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde lisansüstü eğitimlerini tamamlayan yerli öğretim elemanları, din bilimlerindeki uzman boşluğunu günden güne tamamlamaktadır. Araşan İlahiyat mezunlarını da devreye koyarak bu süreç artarak devam ettirilmelidir. Mevcut durum göz önünde bulundurulduğunda bu alanda şu hususlar öne çıkmaktadır:

- Eğitim-öğretimin sürekliliğini temin edecek sabit veya uzun süreli akademisyenlerin istihdamına dikkat edilmelidir.

- Mezunlarımızın Arapça, Kur'an-ı Kerim ve klasik bilgilerini almaları için özellikle Fıkıh, Hitabet eğitiminde uzman öğretim üyelerinin gönderilmesine dikkat edilmelidir.

- Fakat mezunlarımızın üstlendikleri misyonu ifada güçlü kılacak husus her şeye rağmen, onlara felsefe, sosyoloji ve psikoloji alanında ciddi eğitim verilmesiyledir. Bu aynı zamanda tarihsel bilgilerin güncellenmesine katkıda bulunacaktır. Bu açıdan rehberlik uzmanlarının görevlendirilmesi verimi artıracaktır.

- Resmi kurumlarca desteklenecek Araştırma projelerinin Kırgızistan'ın toplumsal ve dini durumunu tesbit edecek şekilde düzenlenmesinin yanı sıra bunların

yayınlanması ve bu araştırmaları yapanların öncelikle bu bölgelerde görevlendirilmesine çalışılması faydalı olacaktır.

İlmî Faaliyetler:

Bölgede ilahiyat bilimlerini ilgilendiren alanlarda gerçekleştirilen ilmi faaliyetler ne yazık ki az ve keyfiyetsizdir. Bunların sayılarının ve keyfiyetlerinin artırılması için ciddi organizasyonlara ihtiyaç vardır. Dolayısıyla bu hususta da iş birliğine gidilmeli ve ortak projeler geliştirilmelidir. Oş Devlet Üniversitesi'nin gerçekleştirdiği bu sempozyum bu konuda güzel bir başlangıç sayılabilir. İlahiyat alanının ilgilendiren her türlü sempozyum, kongre ve projede ilahiyat fakülteleri iş birliği yapabilir ve yapmalıdır. Aynı durum yayınlanacak ilmi dergiler ve hazırlanacak ders kitapları başta olmak üzere diğer çalışmalar için de geçerlidir.

Mezunlar:

Mevcut ilahiyat fakültelerinden her yıl 50 civarında öğrenci mezun olmaktadır. Bunların bir kısmı Türkiye'de lisansüstü eğitimlerine devam etmekte, bir kısmı T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Eğitim Merkezlerinde okumakta, bir kısmı Milli Eğitim Bakanlığı ve Müftiyat bünyesinde vazife almaktadırlar. Fakat büyük bir kısmı imkansızlıklar sebebiyle mesleklerinin haricinde bir işle meşgul olmak mecburiyetinde kalmaktadırlar. Bu problemin çözümüne yardımcı olabilmek için şu noktalara önem vermek gerekir:

- Kırgızistan'daki orta öğretim kurumlarında Edep-Ahlak derslerinin kaynak problemlerini çözmek ve öğrencilerin temel dini bilgilerini almalarını sağlamak ve öğretmenlik yapacak mezunlarımızın ders kitabı problemlerini çözmek için Türkiye'deki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarının Kırgızcaya çevrilip dağıtılması sağlanmalıdır.

- Halen orta öğretim kurumlarında mevcut bulunan "Edep-Ahlak" derslerinin din eğitim ve öğretimi dersine dönüştürülmesinde bu etkinlik oldukça fayda sağlayacak, olası şüphelerin giderilmesine katkıda bulunacaktır. Bu çalışmaların yapılmasında mezunlarımızdan istifade edilebilir.

- Bakanlık yetkilileri ve din komisyonu ile görüşülüp, Edep-Ahlak derslerinin içeriğinin dönüştürülmesi sağlanabilir. Hukuki açmazlar da bu şekilde aşılabilir.

- Yöneticiler ve halk tarafından ilahiyat eğitimi ile öteden beri süregelen medrese eğitimi birbirine karıştırılmaktadır. Bu problem ancak ilahiyat mezunlarının istihdam alanlarının genişletilmesi ve halk üzerindeki etkilerinin artırılması ile çözülebilecektir. Böylece ilahiyat eğitiminin medrese eğitiminden farklı olduğu ve model olma özelliği taşıdığı deneyimle görülebilecektir.

- Müftiyat bünyesindeki din hizmetleri devlet tarafından herhangi bir destek görmediği için medrese mezunları görevlerini halktan aldığı yardımlarla yapmaktadırlar. Buna bağlı olarak mezunlarımızın görev alanları hususunda da birtakım sıkıntılar hissedilmektedir. Bu nedenle mezunları istihdam etmede bu hususa dikkat

edilmeli, Edep-Ahlak dersleri öğretmenliği, kadı yardımcılığı ve vaiz/vaize kadroları ihdasına çalışılmalıdır.

- T.C. Diyanet İşleri Başkanlığının buradaki sosyolojik durumu dikkate alarak görevlendirmeler yapması, mezunlarımızın sosyal statüsünü güçlendirecektir.

Stratejik Adımlar ve Teklifler:

İlahiyat fakültelerinin talebe alımı, eğitim-öğretim proğramları, bilimsel çalışmalar ve basın-yayın faaliyetleri, mezunların istihdamı konularında ortak hareket etmeleri zaruri olduğu gibi, yakından uzağa kendilerini ilgilendiren kurumlarla ve çevre ile münasebetlerinde geliştirecekleri stratejik adımları da birlikte atmalıdırlar. Bu bağlamda:

- Müftiyat ile ilgili çalışmalara dikkat edilmeli, üst kademe yönetiminin temel kaynaklardan sıhhatli eğitim almış, sosyolojik ve psikolojik donanımı iyi ilahiyat mezunlarından oluşması için çalışmalar yapılmalıdır. Böylece kadıyat aşamasından müftiyat ve Din İşleri Komisyonu aşamasına geçiş yapılmalı, bu anlamda doktorasını yapmış mezunlarımızın Kırgızistan Müslümanları Müftü Yardımcılığına ve Din İşleri Komisyonu üyeliklerine teklifi yapılmalıdır.

- Müftiyat, kadıyat ve din işleri komisyonunda görevlendirilecek olan elemanların Haseki Eğitim Merkezinde okumuş olmaları, görev yapacakları yerlerde konumlarını güçlendirecektir.

- İki ilahiyat fakültesi arasındaki koordinenin Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yapılması, iki ilahiyat fakültesi arasındaki işbirliğini artıracak, Kırgızistan'da din eğitimine olumlu bakışı kuvvetlendirecek ve Narın, Talas, Issıkgöl, Calalabad ve Batken gibi diğer eyaletlerde de ilahiyat fakültelerinin açılmasına zemin hazırlayacaktır.

- İlahiyat fakülteleri arasındaki homojenliği sağlamak için; müfredat programları, basın-yayın faaliyetleri, üniversite, halk ve bürokrasiyle ilişkiler birlikte yürütülmelidir.

- Kırgızistan'daki din eğitiminin geliştirilmesi için üniversiteler ve bakanlık gibi üst kademe yöneticilerinin Türkiye'deki dini eğitim hakkında bilgilendirilmeleri için kademeli bir şekilde ülkemizi ziyaretleri temin edilmelidir.

- İslam Araştırmaları Merkezi kurularak ilahiyat dışındaki öğrencilerin de dini konularda bilgilenmelerini temin edecek bir mekan temin edilmelidir.

- Kırgızistan'daki ilahiyat fakülteleriyle ilgili faydalı olabilecek kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerin belirlenmesi için buralarda görev yapan öğretim üyeleriyle periyodik istişare toplantıları yapılması büyük önem arzetmektedir.